

La identitat nacional revisitada: un enfoc per al segle XXI

Jordi Argelaguet

Una de les figures senyeres de la ciència política catalana, tot i que exerceix i excel·leix al Regne Unit, la professora Guibernau, ha publicat una obra que esdevindrà referent en els debats i en les anàlisis que a partir d'ara es facin al voltant dels conceptes d'ètnia, nació i estat. El llarg i reconegut currículum acadèmic de la professora en l'estudi del nacionalisme, que s'ha traduït en diversos llibres i múltiples articles, avala i garanteix d'entrada que les idees que tracta en el llibre *La identidad de las naciones* estaran ben travades, alhora que són producte d'un llarg i sostingut treball. Per aquesta raó, el llibre mereix ser tingut seriosament en compte. L'aparell bibliogràfic que s'inclou així ho testimonia.

El punt de partida és el món globalitzat i el seu impacte en la identitat de les nacions, definides a partir d'un conjunt d'elements objectius (com la llengua, la història o la geografia) i elements subjectius (com la voluntat de ser i d'autogovernar-se). A més, l'autora enriqueix de veritat la seva aproximació tot analitzant com es transforma aquesta identitat nacional a través de les pressions que rep des de dalt, des de baix i des de dins.

Establert aquest objectiu ambició i, val a dir, prou ben assolit al final del llibre, l'autora s'imposa una rigorosa clarificació conceptual, amb una doble finalitat: permetre al lector saber què hi ha dins de cada terme que surt a l'anàlisi i, segona, mostrar al lector la presa de posició que la mateixa autora fa. Aquest segon element és important perquè ressalta l'honestedat intel·lectual de la professora Guibernau.

En aquest sentit, incorpora diversos tipus d'anàlisi: des de l'anàlisi més conceptual, proper a la filosofia política, fins als estudis de cas, on contrasta determinades realitats i, a través de la comparació amb altres àmbits o referents més amplis, n'extreu les conclusions adequades que li permeten anar descabdellant la seva argumentació. Per això, inclou al llarg del seu treball estudis més detallats sobre el Quebec, Àustria o els Estats Units d'Amèrica. El desenvolupament d'aquest és parsimoniós, ben estructurat i es va desplegant adequadament, amb dades actualíssimes, com l'esment a la presidència d'Obama als Estats Units. Hi introdueix els debats que en determinades qüestions hi ha al respecte, no per mostrar vanitosament el seu coneixement sobre la matèria, sinó per dialogar amb posicions allunyades de la seva, argumentar-hi a favor o en contra i perquè el lector s'adoni que darrere de cada afirmació hi ha hagut una sòlida reflexió. En tot cas, aporta les referències bàsiques que hi ha a la literatura fonamental en aquest aspecte. Tanmateix, no es pot perdre de vista que es van creuant dos plans (dues aproximacions, si es vol) al llarg de tot el llibre: un seria més descriptiu i analític, men-

tre que l'altre seria més prescriptiu-normatiu. Així mateix, cal assenyalar que l'autora és prou valenta a prendre posició. I no és dogmàtica, a banda que argumenta molt bé el seu relat.

El llibre està dividit en set capítols. Comença per un capítol dedicat a la identitat nacional, el concepte, les dimensions que aplega (la psicològica, la cultural, la històrica, la territorial, la política), la seva construcció, els reptes a una identitat nacional homogènia, la identitat nacional i la ciutadania, la recerca d'uns nous enemics comuns per cohesionar una determinada identitat, i, finalment, el paper que hi juguen en tot el procés els mitjans de comunicació i l'educació. Aquest capítol, sent la introducció del llibre, es fonamenta en el repàs dels principals conceptes que ordenen el discurs de l'autora. Per això, en bona part, recull aportacions que l'autora ja havia fet en les seves obres anteriors.

El segon capítol també té el caràcter, com el primer, de balanç de l'estat de la qüestió, i tracta sobre la identitat nacional, la descentralització política i la secessió. És un capítol més pròpiament polítològic, i hi vol contrastar fins a quin punt la descentralització política fomenta l'aparició d'identitats duals i, també, aborda un debat persistent en aquest àmbit: si la descentralització promou la secessió o, pel contrari, constitueix una estratègia exitosa per donar cabuda a la diversitat nacional intraestatal i, per extensió, assegurar el manteniment d'aquell estat. En aquest capítol, l'autora recorre a la metodologia comparativa, a partir dels casos del Canadà, Espanya i el Regne Unit. Després d'exposar els tres casos esmen-

tats, l'autora aborda la resposta de les dues qüestions que la preocupen: si la descentralització política fomenta identitats úniques o múltiples i si la descentralització és un pendent lliscant cap a la independència de determinats territoris. Respecte a la primera qüestió, l'autora demostra que, efectivament, hi ha una extensió de les identitats múltiples, però, en canvi, sosté algunes afirmacions arriscades, especialment en el cas de l'extensió de les identitats duals a Espanya. Quant a la segona pregunta, la professora es decanta per la resposta negativa: la descentralització no té perquè conduir a la secessió.

El tercer capítol està dedicat a analitzar l'impacte de la migració en la identitat nacional. Amb aquesta finalitat, exposa el concepte de grup ètnic i assenyalava que la demanda d'autodeterminació és el que el diferencia d'una nació. En aquest capítol repassa d'una manera clara les principals qüestions que hi estan vinculades, tals com els models d'integració (guetificació, assimilació i multiculturalisme), remarcant-ne les diferents conseqüències de cadascun d'ells. Aquesta part és especialment fecunda, des del moment que apunta reflexions claus per als debats actuals relatius al tractament de societats progressivament més heterogènies. A banda de deixar ben assentada la conveniència intel·lectual de distingir entre el multiculturalisme d'immigració i el nacionalisme de les minories, l'autora conclou totes les disquisicions teòriques amb l'estudi d'un cas, l'austríac, que li serveix d'il·lustració dels reptes que es plantegen en els canvis de la composició ètnico-cultural d'una determinada població. De les moltes

idees que l'autora exposa, n'hi ha diverses que per si soles ja són enunciat de polèmics debats, encara no conclusos, com el que s'extreu de la pregunta de si en les societats liberals haurien de posar-se alguns límits a la tolerància. Amb tot, cal dir que en certs moments hi ha un tel del que es podria anomenar "correcció política", que no deixa aflorar algunes deduccions lògiques que es derivarien de la presentació d'algun dels seus casos.

El quart capítol analitza l'abast i les perspectives d'una eventual identitat europea que s'estaria forjant en aquests moments. Amb aquesta finalitat, l'autora fa un interessant repàs al concepte d'Europa, a partir de l'exposició de la naturalesa canviant de les fronteres d'Europa en funció del criteri emprat, siguin geogràfiques, culturals o, fins i tot, religioses. En aquest sentit, l'autora descarta el criteri de la religió per definir Europa i apunta al de la cultura laica que emergeix a partir de la Il·lustració i la revolució industrial. Ara bé, Guibernau també dedica prou pàgines a explicar l'heterogeneïtat d'Europa. Finalment, l'autora aborda amb rigor les perspectives que té al davant la identitat europea, en especial, els debats actuals sobre què és el que hauria de prevaler, si l'assimilació, la integració o el multiculturalisme.

El cinquè capítol està dedicat a l'estudi del cas dels Estats Units d'Amèrica, referent en moltes coses, també en la gestió de la identitat nacional, que és complexa atesa l'heterogeneïtat de la seva població.

El sisè capítol fa un salt en el discurs i torna a aterrar a Europa per explicar l'emergència de la nova dreta radical

(no estrictament feixista, en principi) com una de les respostes que es dóna al canvi demogràfic i social arran de la immigració.

Finalment, en el setè capítol, l'autora enceta el debat relatiu a la identitat nacional enfront a identitat cosmopolita. Partint del concepte del cosmopolitisme, intenta veure fins a quin punt és compatible aquest amb la preservació de les identitats nacionals i el nacionalisme. El debat és pertinent, tant pel seu contingut teòric com per les seves implicacions pràctiques. Així, la seva reflexió gira al voltant de la viabilitat/conveniència d'estendre els principis recollits en la Declaració Universal dels Drets Humans arreu del món. Per tant, exposa els riscos, els reptes i les limitacions d'aquest propòsit. Ràpidament, tot el que es planteja en aquest capítol està al moll de l'os dels debats cabdals del nostre present, de tal manera que segons com es resolguin, el futur serà d'una manera o d'una altra. Val a dir, però, que l'autora es conté (o esquiva) a l'hora d'abordar el que podria ser el nucli de veritat: fins a quin punt l'islam és compatible amb la democràcia liberal-representativa.

No es pot acabar (o no s'hauria de poder) una recensió sense assenyalar, si és el cas, alguns elements menys satisfactoris de l'obra. Per exemple, encara que és qüestió de gustos, no em sembla còmoda l'opció de remetre totes les cites al final del llibre agrupades per capítols; o la inclusió d'alguna expressió o afirmació altament discutible, com és la de sostenir que la "nació" palestina té unes profundes arrels històriques, o l'ús que fa de l'expressió "islamofòbia"; o alguna mancança a la bibliografia, com és el cas del sociòleg Castells, que té una obra rellevant en el tema de la identitat.

Per concloure, el llibre de Montserrat Guibernau és valuós per l'enorme treball que hi conté, per la profunditat i utilitat de les reflexions que hi fa, per les dades que hi aporta i per l'actualitat del tema que tracta. Tothom que participi en aquest debat sobre la identitat de les nacions, sigui en el camp acadèmic o en el camp més aplicat, hauria de tenir en compte el terreny d'anàlisi que fixa la professora Guibernau, si no vol fer el ridícul i passar per indocumentat.

Jordi Argelaguet